

П.М. Лепісевич

ОКУПАЦІЯ ПОЛЬСЬКОГО ВІЙСЬКА М. ЛЬВОВА ЯК ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ*

Розкриваються реалії історичних подій періоду польсько-української війни, в яких активну участь брала Західноукраїнська Народна Республіка.

Ключові слова: «ендеки», ЗУНР, полонізація, Українська національна армія, федераціоністи.

Раскрываются реалии исторических событий периода польско-украинской войны, в которых активное участие принимала Западноукраинская Народная Республика.

Ключевые слова: «эндеки», ЗУНР, полонизация, Украинская национальная армия, федерационисты.

The article deals with the reality of historical events in Polish-Ukrainian War in which West-Ukrainian National Republic took part.

Key words: national democrats, West-Ukrainian National Republic, captivity, Ukrainian National Army, adherents of federation.

Постановка проблеми. Відзначення 92-ї річниці утворення ЗУНР, неоднозначні складні державотворчі процеси сьогодення викликають суспільний інтерес до появи ЗУНР, її діяльності, уроків і причин поразки українського державотворення в Східній Галичині.

Стан дослідження. Проблемою українсько-польської війни займалися чимало відомих українських істориків-дослідників, серед яких: О. Павлишин, М. Литвин, В. Кондратюк, С. Макарчук, К. Науменко, І. Терлюк та ін. Об'єктом їхніх досліджень були: створення і розвиток ЗУНР, її державних інститутів, перебіг воєнних дій українсько-польської війни 1918–1919 рр.

Однак питанням початку українсько-польського воєнного протистояння, наприклад, захопленню поляками м. Львова в листопаді 1918 року, уваги приділялося мало.

Мета статті – простежити початок воєнного протистояння між поляками і українцями у м. Львові, визначити причини поразки українців у Львові, вплив останньої на перебіг воєнних дій 1918 – початку 1919 років.

---

* В авторській редакції.

Виклад основних положень. Відомо, що в листопаді 1918 року було проголошено ЗУНР, яка включала Східну Галичину і намагалася підпорядкувати собі Північну Буковину і Закарпаття. Щоб запобігти намаганням польських політичних організацій захопити владу в усій Галичині, зокрема в Східній, Національна Рада домоглася від австрійського уряду згоди на пришвидшення передачі влади українцям.

У ніч на 1 листопада 1918 року українські збройні сили захопили м. Львів, а пізніше всю територію Східної Галичини. Інтереси новоствореної держави зіткнулися з бажанням Польщі захопити територію Східної Галичини. Конфлікт переріс у війну, яка закінчилася, на жаль, поразкою українців. Ще раз повернемося до цих подій.

Поляки не змирилися з падінням Львова і відходом Східної Галичини до українців. Вже 1 листопада у Львові вибухнуло польське повстання, яке відразу перекинулося на інші міста регіону. Особливо жорстокі бої точилися за Перемишль, місто переходило з рук у руки. Українцям, на жаль, не вдалося підірвати міст через Сян, і шлях польським резервам на Львів залишився відкритим, що незабаром стало основною причиною поразки українських міст у битві за Львів.

Не вщухали бої і у самому Львові. Державотворчі заходи Українська національна Рада здійснювала, по суті, на тлі безперервних кровопроливних боїв. У тому, що поляки так швидко оговталися, не було нічого дивного. Як зазначають дослідники М. Литвин і К. Науменко, «у 200-тисячному Львові вони становили більшість. Поляки – жителі міста, нерідко жінки і діти – не тільки підтримали своїх бойовиків, але й самі брали участь у вуличних сутичках».

До початку повстання полякам вдалося створити такі організаційні військові структури: 1) Польська Організація Військова – колишні легіонери бригади Ю. Пілсудського; 2) Польський Корпус Допомоговий – складався з жовнірів і старшин на той час розформованого корпусу, командувач – В. Сікорський; 3) польські військові кадри, до яких входили різні товариства – «Сокул», «Гвезда», «Скала», а також молодіжні, студентські, жіночі організації. Загальне керівництво опозицією здійснював 44-річний граф Олександр Скарбек.

Вже пополудні 32 жовтня представники цих організацій провели таємну нараду у Львові в будинку на вул. Личаківській, 16. Вони представляли близько 700 бойовиків. На нараді було вирішено об'єднатися під проводом командира артбатареї капітана Чеслава Манчинського. Того ж дня південно-західна частина Львова почала вкриватися опорними пунктами польських бойовиків. У кількох місцях

відкрилися пункти набору добровольців, які давали по 200–300 жовнів-рив щоденно. Надвечір загопи Манчинського захопили райони Політехніки, Собору св. Юра, оточили Головну пошту, Цитадель. Польські політичні партії 1 листопада утворили Польський Комітет Народовий, який першим же своїм зверненням закликав «усіх боєздатних поляків до зброї», що викликало відповідний відгук польської громадськості.

Перед очевидністю великого кровопролиття обидві сторони 2 листопада 1918 р. знайшли в собі сили побороти взаємну антипатію і сісти за стіл переговорів. Із польськими представниками зустрілися авторитетні українські політичні та громадські діячі: К. Левицький, М. Лозинський, Р. Перфецький, Л. Ганкевич, С. Федак і митрополит А. Шептицький. Але ще до початку переговорів було зрозуміло, що вони ні до чого не призведуть. Мирні аргументи українців (державний кордон по Сяну, культурна автономія поляків і євреїв у Галичині) польські політики категорично відкинули, домагаючись для відродженої Речі Посполитої не тільки Перемишля, а й Львова. Щоправда, обидві сторони ухвалили спільну відозву до населення із закликом до спокою і згоди, але в тій збуреній обстановці їх ніхто не помітив. Почалися вперті бої за Львів, які точилися три тижні. Місто розділила лінія фронту: центр і східна частина знаходились у руках українців, у західній частині, включаючи залізничний вокзал, закріпилися поляки.

Про залізничний вокзал слід сказати окремо. 1 листопада українське військове керівництво, виставивши на його охорону й утримання два десятки стрільців, припустилося прикрої помилки, яка, зрештою, стала для українців фатальною. Незважаючи на відчайдушний опір українських вояків, поляки зуміли захопити вокзал. Керував обороною вокзалу Б. Перацький, майбутній міністр внутрішніх справ Польщі (його вбито у 1934 р. бойовиком ОУН, і це стало причиною знаменитого судового процесу над С. Бандерою і його прибічниками).

Окрім того, вже 2 листопада 1918 р. в районі вокзалу полякам вдалось захопити великі склади зі зброєю, боєприпасами і різним військовим спорядженням. Вони «здобули 12 тис. крісів, 2 млн. одиниць амуніції, що усунуло проблему озброєння добровольців і мобілізованих до польського війська і спричинилось до його швидкого росту».

Усі спроби повернути вокзал завершилися для українців безрезультатно. 3 листопада до Львова прибуло з Буковини 800 добре озброєних січових стрільців на чолі із сотником О. Букшованим, яких чекали ще в ніч з 31 жовтня на 1 листопада. Цих сил було цілком достатньо, щоб захопити вокзал, але через безладдя, яке панувало в укра-

їнському військовому штабі, ефективного наступу організувати не вдалося. Отже, і залізничний вокзал у Львові, і міст через Сян у Перемишлі залишилися в руках поляків, що давало їм змогу без перешкод перекидати до Львова підкріплення з Польщі.

На нашу думку, у листопадових подіях вкотре виявилися такі наші національні риси, як самозаспокоєність, легковажність небезпекою і навіть смертельною загрозою, невміння розвинути успіх, закріпити перемогу. На жаль, таке ми спостерігали упродовж усієї нашої історії. Виняток становить лише доба Хмельниччини, коли завдяки залізній волі Великий гетьман зумів мобілізувати і оточення, і військо на закріплення здобутків. У Львові ж, захопивши владу, значна частина стрільців вважали, що справу завершено. Того ж дня розійшлися по домівках. Дмитро Вітовський був приголомшений, коли начальник штабу Сень Горук доповів йому, що з понад 1400 вояків, які взяли участь у Листопадовому зриві, у строю залишилося 648 стрільців і старшин. Він надсилав термінові тривожні телеграми до міських і військових комісарів, вимагаючи якнайшвидше організувати військові підкріплення на захист Львова. Відгукнувся лише Золочів, Щирець і Кам'янка-Струмилова.

Цілком протилежна ситуація склалась у польському таборі. Тут людські та матеріально-технічні ресурси стрімко зростали. «Після відходу українських військ зі Львова в ніч з 21 на 22 листопада тільки у підпорядкуванні Команди міста Львова (за зведеною відомістю, датованою 25 листопада) числилося 7172 жовніри і 1173 офіцери. В тому числі «бойових» 414 офіцерів і 2777 жовнірів – решта була в забезпеченні». Нестача українських військових кадрів пояснювалася ще й тим, що в австро-угорській армії на кожних 1000 офіцерів припадало лише 2 українці, тоді як поляків – 27.

За цих вкрай складних обставин Дмитро Вітовський 4 листопада скликав нараду української генеральної команди, зробив звіт про становище, накреслив шляхи виходу із ситуації, що склалася, запропонував план негайного створення української національної армії на основі січового стрілецтва чергового мобілізаційного призову і звернувся до К. Левицького із заявою про відставку з посади генерального коменданта українських військ.

Як уже зазначалося, 9 листопада 1918 року, коли був створений Державний Секретаріат ЗУНР, Д. Вітовського обрали державним секретарем із військових справ. Він розпустив стару жандармерію і створив нову. Республіку було поділено на три військові області та 12 округів. Оголошено загальну мобілізацію до української армії. Але

формування нової армії відбувалося нешвидко. Більшість галичан негативно ставилися до військової служби. А ситуація у Львові та довкола міста ставала дедалі напруженішою і драматичнішою.

Для того, щоб сформувати більш точне уявлення про те, що відбувалося в Галичині, слід згадати, яке місце Україні та українцям загалом належало у польських зовнішньополітичних доктринах. Таких доктрин на початку ХХ ст. було декілька. Виокремимо з них дві: «інкорпораційну» і «федераціоністську», які належали найвпливовішим політичним силам тогочасної Польщі – націонал-демократам і соціалістам, очолюваним Юзефом Пілсудським.

Якщо більшість націоналістичним польських партій висували проєкт відновлення Польщі в кордонах в 1772 р., то «ендеки» підходили до питання прагматичніше. Вони вважали, що «інкорпорувати» слід стільки «східних», зокрема українських, земель, скільки можна «проковтнути», поступово сполонізувати, перетворивши Польщу на мононаціональну державу. Такими територіями вважалися Східна Галичина, Волинь і Поділля. Інші українські землі, на їхню думку, мали відійти до Росії, в якій вони вбачали противагу німецькому гегемонізму. Але при цьому «ендеки» планували подальшу колонізацію українців, що опиняться в складі Російської імперії.

Суть доктрини «федераціоністів» полягала в тому, щоб внаслідок повалення царизму і розпаду Російської імперії створити в Східній Європі велику і міцну Польщу. Передбачалося, що відроджена Річ Посполита постане на «федеративних» засадах. До її складу увійдуть польські, литовські, білоруські та українські землі. Провідна роль, зрозуміло, відводилась польському етнічному, політичному, економічному і культурному елементу. Соціалісти декларували добровільне входження перелічених земель до нової держави, однак не давали відповіді, а що ж буде, коли названі народи не захочуть об'єднуватися в складі Речі Посполитої. Висновок впливав із попередньої практики державотворення поляків – заганяти їх до «федерації» силою. Отже, дві впливові польські політичні доктрини щодо України ще до створення Польської держави ґрунтувалися на ігноруванні прав українського народу на самовизначення і висували безапеляційні претензії на володіння українськими землями. На цих доктринах керівництво новоствореної Польської держави в основному будувало свою зовнішню політику.

Дуже швидко військові дії у Львові і довкола нього переросли у повномасштабну війну, яка в історичній науці отримала назву українсько-польської.

З відходом з посади Д. Вітовського українську генеральну команду очолив уславлений отаман, колишній командувач легіону УСС у складі австро-угорського війська Григорій Коссак. Ситуація на той момент була такою: фронт, що утворився 4 листопада 1918 року, проходив вулицями Стрийською, Коперніка, Кадецькою, через Головну пошту, сейм (нині університет), Собор св. Юра, вулицями Бема, Янівською, Клепарівською, Шпитальною і Замарстинівською. Головними опорними пунктами українських військ у місті стали казарми на вулиці Яблонській, Сейм, Цитадель, Головна пошта, казарми Фердинанда, поліції на вулиці Казимирівській, вокзал Підзамче, міська Різня.

Приступивши до виконання обов'язків, Г. Коссак відразу взявся за здійснення операції, яка мала рішуче переломити ситуацію. Планувався наступ на центральний квартал вздовж вулиці Городецької та очищення від противника Жовківського передмістя та Замарстинова. Загалом задум був непоганий, але, з огляду на мізерність сил, цілком нереальним. Не дивно, що наступна операція провалилась. Закономірною реакцією УН Ради стала заміна командувача. 9 листопада ним став комісар Золочівського військового округу, полковник Гнат Стефанів.

Новий командувач реалізував низку доволі ефективних заходів: скоротив фронт і тим самим надав мобільність наявним силам, провів зміни у військовому керівництві та виставив на висотах (Високий Замок, Цитадель, Кривчиці) гаубичні батареї, які сильно дошкуляли противникові. Скажімо, щоб ліквідувати батарею на Високому Замку, поляки змушені були покинути всю свою чисельну авіацію. На прохання артилеристів полковник Г. Степанів надіслав на Високий Замок кулеметну сотню поручника Петра Франка – сина Каменяра, ветерана легіону УСС.

УН Рада зі свого боку вжила заходів щодо виправлення ситуації. Вона вислала до Києва делегацію з проханням до гетьмана Скоропадського надати військову допомогу. Гетьман погодився таємно відправити до Галичини Гальцько-Буковинську курінь січових стрільців Є. Коновальця. Але стрільці відмовилися йти до Львова. Їхня відмова пояснювалася однією важливою обставиною: в самому розпалі була підготовка до антигетьманського повстання, ядром якого мали стати Коновальцеві стрільці.

Однак, усі заходи української цивільної і особливо військової влади у Львові до рішучих змін не призвели. Звичайно, ні Коссака, ні Стефаніва, ні інших командирів усіх ланок і рівнів не можна звинувачувати.

тити у боягузтві, відсутності патріотизму чи слабодухості, як і рядових стрільців. Навпаки – героїзму, відваги, самопожертви було більш ніж достатньо. Бракувало, коли йдеться про командирські кадри, ґрунтовних військових знань, вміння організувати і проводити бойові операції в умовах старовинного міста. Окрім того, командирів була «жменька», яка танула на очах.

Тим часом поляки у Львові зміцнювали свої позиції. Всупереч наказу Д. Вітовського не була перерізана залізниця Перемишль–Львів, якою до Львова надходили підкріплення з Польщі. Це врешті-решт стало фатальним для українців.

18–20 листопада було встановлене перемир'я. Польське командування використало його для того, щоб передислокувати залізницею до Львова загін підполковника М. Токаржевського (1228 жовнів і 140 офіцерів). Коли 21 листопада воєнні дії відновилися, українці раптом побачили себе наполовину оточеними переважальними силами ворога. І хоч можливості подальшої боротьби ще не були вичерпані, полковник Г. Стефанів наказав відступити. В ніч з 21 на 22 листопада українські підрозділи залишили Львів.

Висновки. Загальними причинами поразки українців вважаємо:

- самозаспокоєність українських збройних сил, їх легковажність перед небезпекою і загрозою наступу поляків на Львів, невміння розвинути досягнутий успіх і закріпити перемогу;
- безладдя, що мало місце в українському військовому штабі та керівництві українських збройних сил;
- відсутність військової допомоги гетьмана П. Скоропадського;
- відсутність достатньої кількості кадрових військових командирів українських збройних сил.

---

1. Терлюк І.Я. Держава і право в Україні: уроки історії / І.Я. Терлюк. – Львів: СПОЛЮМ, 2008. – С. 286–303.

2. Кондратюк В.О. ЗУНР: становлення і захист завоювань (1918–1921 рр.) / В.О. Кондратюк, В.Л. Регульський. – Львів, 1998. – 96 с.

3. Іванов В.М. Історія держави і права України: навч. посібник / В.М. Іванов. – К.: Атіка, 2007. – С. 357–400.

4. Наддніпрянець. Як ми втратили Галичину. Воля. – 1919. – Т. 2. – Ч. 4.

5. Революції в Україні у XX–XXI століттях: співзвуччя епох: матер. III Міжнар. наук. конф. (Одеса, 16–17 березня 2007 р.). – Одеса, 2007. – 46 с.